

МУЗЕЄЗНАВСТВО

УДК 763:769.04:93/94:929.52

А.В. ВІТРЯНСЬКА

Літографовані портрети родини Лубенських у колекції Національного музею історії України

У дослідженні автор розповідає про літографовані портрети родини Лубенських, гарно знаної у Польщі та частково на території України. Також представлені біографії членів цієї родини.

Ключові слова: Лубенські, портрети, графіка, літографія, Польща, польські художники, Інститут літографії Л. фон Захсе, Йозеф Фаворський, Ян Гладіш.

У фондах Національного музею історії України (далі – НМІУ) зберігається досить об'ємна збірка графіки, яка налічує більше 8000 од. Графіка поділяється за різною тематикою, і серед групи портретів автора зацікавили 9 літографованих портретів родини Лубенських з автографами її представників. Семеро з них складають серію, виконану в одній манері, й видану одним видавцем – Інститутом літографії Л. фон Захсе в Берліні, дві інші виконані різними майстрами.

Шість серійних портретів (ГРЛ-5116-5120, б/н), згідно із записом у інвентарній книзі, були виявлені під час звірки фондової групи «Гравюри і літографії» в 1991–1992 роках без облікових позначень. Жодних позначок і штампів, які могли би надати підказку про джерело надходження, на них немає.

Три інші портрети (ГРЛ-3714/36, ГРЛ-5112, ГРЛ-5276) надійшли до НМІУ в 1956 р. з Державного музею українського мистецтва.

Лубенські – польський графський і дворянський рід гербу Помян, що сягає корінням XVII ст. Деякі представники роду Лубенських були єпископами, архієпископами, воєводами. Рід Лубенських занесений у дворянські родословні книги Царства Польського, а дворянська гілка Лубенських – у VI частину родословної книги Віленської губернії [1, с. 54].

Глава родини – Фелікс Лубенський (ГРЛ-5112) (іл.1), граф гербу Помян, народився 22 листопада 1758 р. в Мінодзі біля Олькуша (Польща). Після смерті його батька та другого одруження його матері виховувався до п'яти років у будинку бабусі – Ядвіги Шембекової в Мінодзі. Наступні п'ять років був під опікою свого двоюрідного діда – прима-са Владислава-Олександра Лубенського (1703–1767). З 1767 р. навчався в єзуїтів у Варшаві, згодом вивчав право в Сієні та Римі. Після цього нетривалий час працював у канцелярії Великого Віленського канцлера Михайла Фредеріка Чарторийського. В 1775 р. одружився на Теодорі Рогалінській. Був Послом калишським у 1778 та 1788 роках. На Чотирьохрічному сеймі – як Посол від Серадзького воеводства – був

1. Фаянс, Максиміліан. За рисунком Яна Гладиша. Портрет Фелікса Лубенського. Польща, друга половина XIX ст.

членом патріотичної партії й одним із редакторів акту конфедерації сейму. Був учасником прийняття Конституції 3 травня в лютому 1792 р. на серадзькому сеймику. Під час російсько-польської війни 1792 р. був сеймовим комісаром при Тадеуші Костюшко. В 1798 р. отримав від Фридріха Вільгельма II графський титул. З 5 жовтня 1807 р. до травня 1813 р. був Міністром юстиції, виявивши на цій посаді дуже вмілі організаційні здібності, а також прагнення до підвищення кваліфікації. В 1808 р. заснував на свої кошти Школу права та Адміністрації у Варшаві, перетворену з курсів для судових службовців, що існували з 1807 р. В 1812 р. був покликаний до Генеральної Ради генеральної конфедерації Королівства Польського. Але його недолюбливали сучасники, дорікаючи низькопоклонством, свавіллям у виконанні урядових функцій і святенництвом. За весь час своєї кар'єри був нагороджений високими нагородами – Орденом Св. Станіслава (1778), Орденом Білого Орла (20.06.1791) та Орденом Червоного Орла за заслуги при німецькій колонізації (1805).

Фелікс Лубенський був двічі одружений, другий раз із Теклею Лубенською, онучкою князів Сангушків, драматичною письменницею та перекладачкою, яка мала приданим палац у Варшаві. Мав із нею три дочки і сім синів, з яких найбільш відомі Томаш, Генріх і Тадеуш Лубенські. Помер у Гузові 2 жовтня 1848 р. Похований у Вискітках [2, с. 390].

2. Автор невідомий. За живописним оригіналом Й. Фаворського.

Портрет Текли Терези Лубенської.

Західна Європа, перша половина XIX ст.

Портрет виконаний відомим польським художником, спеціалістом у галузі літографії та фотографії Максиміліаном Фаянсом¹ за рисунком Яна Гладиша².

Дружиною Фелікса Лубенського була відома польська драматична письменниця, поетеса та перекладач Текла Тереза Лубенська (ГРЛ-5276) (іл. 2). Народилася 6 червня 1767 р. у Варшаві. Була дочкою Францішка Белінського і Кристини Юстини Сангушко, дочки Кароля Павла Сангушко. Спочатку Текла Лубенська писала комедії. Була автором історичних драм «Ванда, королева польська» (1806), «Кароль Великий і Вітикинд» (1807). Також перекладала твори Жана Батиста Расіна, Вольтера. Померла 15 серпня 1810 р. З Феліксом Лубенським мала три доньки та семеро синів [2, с. 390].

Автор літографованого портрету, що зберігається в колекції НМІУ, не відомий, але встановлено, що даний портрет був створений за живописним оригіналом авторства Йозефа Фаворського³ (іл. 3) і зберігається у Вілянувському палаці в однойменній галереї портретів у Варшаві⁴.

¹ Ян Гладиш (1782 р., Бабімоєст, Польща – 21 травня 1830 р., Варшава, Польща) – польський художник. Виконав портрети Й. Ельстерна, С. Сташці – польського філософа, вченого, письменника та мецената, Кароля Фредеріка Войди – мера Варшави. Був членом варшавської масонської ложі (Святина постійності) [5, с. 98].

² Вілянувський палац був побудований у 1677–1698 роках Августином Лощі для короля Яна Собеського. В 1805 р. Станіслав Костка Потоцький відкрив у палаці один із перших у Польщі музеїв. Під час II Світової війни зібрання Вілянувського музею були викрадені нацистами, але після закінчення війни були повернуті до Польщі [9].

³ Йозеф Фаворський походив із Варшави, активна діяльність якого припадала на 1790–1805 роки. Працював у Польщі та Берліні. Відомі наступні живописні портрети його пензля: «Портрет Яна Педзицького», міського лечицького бургграфа (1790), «Портрет Вероніки з Шавинських Педзицької з сином Алоїзієм» (1790), «Портрет Йозефа Заборовського» (1794), «Портрет Тадеуша Костошки» (1795) й інші. Єдине зазначене до цього часу зображення на релігійну тематику – «Благовіщення» (1799) з костелу в Турську [8, с. 199].

⁴ Вілянувський палац був побудований у 1677–1698 роках Августином Лощі для короля Яна Собеського. В 1805 р. Станіслав Костка Потоцький відкрив у палаці один із перших у Польщі музеїв. Під час II Світової війни зібрання Вілянувського музею були викрадені нацистами, але після закінчення війни були повернуті до Польщі [9].

Із семи синів і трьох дочок, що росли в родині Лубенських, у колекції НМІУ портретами представлені лише чотири сини та одна донька. Як зазначалося на початку даного дослідження, всі п'ять портретів серійні, виконані в одній манері та видані одним видавцем – Інститутом літографії Л. фон Захсе в Берліні. Про цей заклад відомо лише те, що він активно діяв з 1801 до 1850 р. [10]

На кожному з п'яти портретів стоїть оригінальний автограф портретованого, зроблений синім, чорним і коричневим чорнилом. На сьогодні невідомо чи зберігаються ще десь аналогічні портрети з оригінальними автографами зображених на них персон. Тому можемо сміливо назвати портрети Лубенських унікальними. Ці автографи також доведуть прижиттєве створення портретів.

Так, продовжуючи знайомство з родиною Лубенських, представляємо одного з синів – Яна Лубенського (ГРЛ-5117) (іл. 4). Народився 27 грудня 1788 р. в Щитниках (Польща). Був Послом сейму, мировим суддею (1825–1830), економістом, генералом Руху Посполитого, благодійним діячем. У 1810–1813 роках був радником варшавського департаменту в Головній Рахунковій Палаті. В масонстві був членом капітулярної ложі Лицарів Хреста з Ложі Об'єднаної Братії. З 1818 р. брав участь в роботі Загальної наглядової Ради за шпиталями, а також у роботі Товариства Благодійності, де керував економічними справами у Адміністративному відділі. В 1829 р. став Головою того ж відділу. В тому

3. Й. Фаворський. Портрет Текли Терези Лубенської з колекції Вілянувської галереї у Вілянувському палаці (Польща, Варшава). Польща, кінець XVIII – початок XIX ст.

4. Портрет Яна Лубенського. Інститут літографії Л. фон Захсе. Німеччина, Берлін, перша половина XIX ст.

5. Портрет Генріха Лубенського. Інститут літографії Л. фон Захсе. Німеччина, Берлін, перша половина XIX ст.

6. Портрет Тадеуша Лубенського. Інститут літографії Л. фон Захсе. Німеччина, Берлін, перша половина XIX ст.

ж році його брат Генріх увів до правління «Товариства Хлібних виробів», а в 1830 р. – до «Товариства льняних виробів». Цього ж року Я. Лубенський став членом торгового дому «Брати Лубенські і Компанія». Помер 26 червня 1878 р. у Варшаві [6, с. 485].

У 1793 р. 11 липня в Празі, історичному районі Варшави, народився ще один син – Генріх Лубенський (ГРЛ-5118) (іл. 5). Він був поміщиком, фінансистом, промисловцем, господарським діячем, співорганізатором Кредитного Земського Товариства, Послом сейму Царства Польського, статським радником, віце-президентом Банку Польського, економістом. У 1820 р. став радником воеводським, а в 1826 р. закінчив юридичну студію у Варшаві. Був одним із засновників багатьох промислових закладів і приватних підприємств на території своїх маєтків. Заснував цукровий завод у Честочіцах (1826) та Гузові (1829). В Любартові заснував фаянсову фірму, яка існувала 10 років (1840–1850). В Фірлей на найближчій шахті Сероч, що називалася сталеливарним заводом, створив першу на Лубельщині плавильню сталі – фабрику залізних виробів, знарядь і сільськогосподарських машин. Ним також були засновані фабричні заклади в Жирардуві, Стараховіцах й Островці.

У 1829 р. став директором, а згодом у 1832–1842 роках – віце-президентом Банку Польського. В 1830 р. відкрив з братом Томашем Торговий дім «Брати Лубенські і Компанія», який розвивав діяльність у період листопадового повстання, постачав з-за кордону військові матеріали та солдатське спорядження. Заснував фабрики: пороху і селітри, кравецькі та шевські майстерні. В 1842 р. був звинувачений і заарештований за користування громадськими коштами Банку Польського в приватних цілях. У 1848 р. був засуджений до

тюремного ув'язнення і засланий до Курська. Повернувся на батьківщину в 1854 р., але вже не відігравав поважної ролі. За своє життя був нагороджений срібним Хрестом «*Virtuti Militari*» за прояв відваги під час польського повстання (13.11.1831), Орденом св. Станіслава та Орденом св. Анни [6, с. 481].

Тадеуш Лубенський (ГРЛ-5120) (іл. 6) народився 19 жовтня 1794 р. Відомо, що він був офіцером кавалеристів, парафіяльним ксьондзом, каноніком краківським, деканом колегіати влоцлавської, а також єпископом вроцлавським. Спочатку служив у артилерійських військах Князівства Варшавського, а згодом увійшов до полку гвардії кавалеристів. Дослужився до звання старшого лейтенанта. Після занепаду Наполеона пішов у відставку (1814) і присвятив себе духовності. В 1821 р. вступив до Духовної семінарії в Кільцях, згодом навчався в Німецько-Угорському Колегіумі в Римі й отримав ступінь доктора теології та канонічного права. В період повстання 1831 р. розбудовував військові шпиталі, над якими тримав нагляд до кінця 1831 р. В 1837 р. архієпискуп варшавський С. Хороманський висунув кандидатуру Лубенського на єпископство, але імператор Микола I її відхилив. У 1844 р. став обраним єпископом Куявії (сучасна історична область на півночі Польщі). Був автором статті «Як запобігти жебрацтву в нашому краї» (1849). Залишив після себе рукописний переклад поеми І. Гундуліца «*Osmanicka*». За заслуги був нагороджений Орденом Почесного Легіону (1813), Хрестом «*Virtuti Militari*» й Орденом Королівства Двох Сицилій. Помер 4 травня 1861 р. у Варшаві [6, с. 501].

Наймолодший син Йозеф (ГРЛ-5119) (іл. 7) народився 16 жовтня 1797 р. в Загощах (Польща). Граф, земський радник у Великому Князівстві Познанському, господарський діяч, писар, релігійний діяч й економіст. Навчався у Варшавському ліцеї, згодом у військовому Артилерійському училищі, в Університеті Варшавському та Гірничій Академії у Фрайбургу. Був членом Кредитового Земського Товариства і деякий час його головою. Володів цукровим заводом (1837). До найважливіших економічних заходів Лубенського в роки після повстання було заснування торгового дому в Гданську під фірмою «Лубенські і К^о». Після занепаду фірми був змушений продати маєток у Пудліжках для покриття боргів й емігрував до України, де мав

7. Портрет Йозефа Лубенського. Інститут літографії Л. фон Захсе. Німеччина, Берлін, перша половина XIX ст.

8. Портрет Марії Скаржинської (народж. Лубенської). Інститут літографії Л. фон Захсе. Німеччина, Берлін, перша половина XIX ст.

9. Портрет Пауліни Цецилії Моранської (народж. Лубенської). Л. фон Захсе. Німеччина, Берлін, перша половина XIX ст.

Роза Собанська, наймолодша з дочок Фелікса Лубенського, була відома тим, що допомагала польським військовополоненим. Перед початком листопадового повстання в 1830 р., коли її чоловіка Людвіга Собанського заслали до Пермі, вона поїхала за ним. Відомий родинний маєток Собанських у с. Ободовка Вінницької області [7, с. 414–415].

в оренді маєток. Як економічний писар залишив по собі декілька праць, таких як – «Система вільної торгівлі і оподаткування» (1848), «Податки та капітал. Вільна торгівля та державні кошти» (1849) й інші. Як релігійний писар видав «Римо-апостольсько-католицький катехізм для користі молоді» (1854) і «Католицьке богослужіння по неділям, свята урочисті та церковні, а також молитви» (1852). Пробивав свої сили в драматургії. В 1821 р. написав і поставив мелодраму «Жнець, або Обжинки в Залеську», до якої написав музику композитор І. Козловський. Помер Йозеф Лубенський 31 жовтня 1885 р. [6, с. 486].

Портретів інших трьох синів – Францішка (1784–1826), Томаша (1784–1870) та Петра (1786–1867) в колекції НМІУ немає. З трьох дочок – Пауліни Цецилії (1780–1883), Рози Терези (1798–1880) та Марії (1788–1865), всі три представлені портретами з прізвищами за їх чоловіками: Марія Скаржинська (ГРЛ-5116) (іл.8), Пауліна Цецилія Моранська (ГРЛ-3714/36) (іл. 9) та Роза Собанська (іл.10).

Про Марію Скаржинську автором даного дослідження відомо дуже мало. Народилася 26 грудня 1788 р. Була одружена з Максиміліаном Скаржинським (20.11.1806) і мала з ним чотирьох дітей: двох дочок – Теофілу Богумілу й Теклу та двох синів – Владислава та Броніслава. Померла в 1865 р. в Гузові [3].

Про Пауліну Цецилію, на жаль, біографічних даних відшукати не вдалося. Але пошуки тривають і є ймовірність, що постать цієї людини не залишиться без належної уваги й займе свою нішу в одному ряду з її відомими родичами.

Підсумовуючи зазначимо, що всі досліджені портрети, створені польськими художниками в першій половині XIX ст., є унікальними не лише завдяки оригінальним автографам зображених на них людей. Їх унікальність полягає також у тому, що в колекції Національного музею історії України музею серія портретів цієї родини зібрана майже повністю, а тому дає змогу вивчити більш поширену біографію окремо взятої родини. А, як відомо, біографії людей творять історію нації, держави. Прізвище ж Лубенських міцно увійшло в історію Польщі.

10. Портрет Рози Собанської (народж. Лубенської). Л. фон Засе. Німеччина, Берлін, перша половина XIX ст.

Джерела та література

1. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : энциклопедический словарь : в 86 т. Т. XVIII : Лопари – Малолетние преступники / ред. Андреевский И.Е. [и др.] – СПб., Типо-Литография И. А. Ефрона, 1896. – 476 с., 12 л. ил., карт.
2. Encyklopedia PWN w trzech tomach. T. II: J-P / Andrzej Dyczkowski; Państwowe Wydawnictwo Naukowe. – Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1999. – 928 s. : il. (gl. kolor.), fot., mapy, portr., rys., wykr.
3. Maria hr. Lubienska z Lubnej h. Pomian [Електронний ресурс] // Minakowski M.J. Genealogia potomkow Sejmu Wielkiego. – Режим доступу: <http://www.sejm-wielki.pl/b/16.78.444>. – Назва з екрану (20.09.2015).
4. Polski Słownik Biograficzny: w 50 tomach. T. VI/4, zeszyt 29: (Erlichshausen Ludwik – Fedor Lubartowicz)/ Polska Akademia Umiejetnosci; Konopczyński, Władysław (Red.). – Krakow: Nakładem Polskiej Akademii Umiejetnosci, 1947. – S. 289–384
5. Polski Słownik Biograficzny: w 50 tomach. T. VIII: (Girdwoyn Michal – Gross Adam)/ Polska Akademia Nauk; Instytut Historii; Lepszy, Kazimierz (Red.) – Wrocław – Krakow – Warszawa: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich - Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1959–1960. – 639 s.
6. Polski Słownik Biograficzny: w 50 tomach. T. XVIII/4, zeszyt 79: (Lubiński Florian — Machowski Walenty)/ Polska Akademia Nauk; red. nac. Emanuel Rostworowski. – Wrocław – Warszawa – Krakow – Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1973. – S. 481–640
7. Polski Słownik Biograficzny: w 50 tomach. T. XXXIX/3, zeszyt 162: (Smolka Stanisław – Sobieska Teofila)/ Polska Akademia Nauk, Polska Akademia Umiejetnosci, Henryk Markiewicz (Red.). – Warszawa – Kraków: Polska Akademia Nauk, Polska Akademia Umiejetnosci, 1999. – S. 321–480
8. Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających: malarze, rzeźbiarze, graficy: v 8 tomach. T.II: (D-G) / Instytut Sztuki, Derwojed, Janusz; Maurin-Białostocka, Jolanta, Andrzej Ryszkiewicz (Red.). – Wrocław: Zakład Narodowy Im. Ossolińskich, 1975. – 531s.

9. Wojciech Fijałkowski. Portrety polskie w galerii wilanowskiej/ Wojciech Fijałkowski, Irena Voise. – Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1978. – 204 s. : il. (w tym kolor.)
10. Xiądz biskup Tadeusz Lubiński [Електронний ресурс] // Katalogi biblioteki Narodowej. – Режим доступу:
11. [http://alpha.bn.org.pl/search~\\$5*pol?/XL.Sachse&searchscope=5&SORT=D/XL.Sachse&searchscope=5&SORT=D&SUBKEY=L.Sachse/1%2C22%2C22%2CB/frameset&FF=XL.Sachse&searchscope=5&SORT=D&5%2C5%2C](http://alpha.bn.org.pl/search~$5*pol?/XL.Sachse&searchscope=5&SORT=D/XL.Sachse&searchscope=5&SORT=D&SUBKEY=L.Sachse/1%2C22%2C22%2CB/frameset&FF=XL.Sachse&searchscope=5&SORT=D&5%2C5%2C). – Назва з екрану (20.09.2015).

Витрянская А.В. Литографированные портреты семьи Лубенских в коллекции Национального музея истории Украины

В исследовании автор рассказывает о литографированных портретах семьи Лубенских, которая была известна в Польше и, частично, на территории Украины. Также представлены биографии членов этой семьи.

Ключевые слова: Лубенские, портреты, графика, литография, Польша, польские художники, Институт литографии Л. Фон Захсе, Йозеф Фаворский, Ян Гладыш.

Vitryanska A.V. Lithographed portraits of Lubenskies family in the collection of the National Museum of History of Ukraine

In this article the author researches the lithographed portraits of Lubensky family, who were (well) known in Poland and partly on the territory of Ukraine. Besides, the author presents the biographies of the family members.

Key words: Lubensky, portraits, graphic, lithography, Poland, Poland artists, Institute of lithography L. von Sachse, Joseph Favorsky, Jan Gladysz.

Надійшло до редакції: 12.10.2015 р.

УДК 7:74:745\749:745.521:746.1:746.3:746.5

О.В. ИВАНОВА

До історії формування колекції художніх тканин у збірці Національного музею історії України

У роботі автор досліджує історію формування колекції художніх тканин у збірці Національного музею історії України, починаючи з відкриття Київського музею старожитностей та мистецтв у 1904 р. Автор характеризує такі збірки, як вишиті та гаптовані вироби XVII–XIX ст., художнє українське ткацтво, народний одяг, вибійчані тканини тощо. В роботі публікуються унікальні твори з колекції музею, деякі вироби представлені вперше, подається історія походження цих предметів.

Ключові слова: художня вишивка, костюм міського типу, вироби узорного ткацтва, народний одяг, вибійчані тканини.

Окрасою зібрання декоративно-ужиткового мистецтва Національного музею історії України (далі – НМІУ) є колекція художніх тканин – близько 10 тис. творів XVII–XXI ст. Це, насамперед, збірки вишивок, народного одягу, тканин і вибійки. Колекція репрезентує вишукані вироби народних майстрів, високохудожні зразки народного та професійного декоративного мистецтва України, Росії та Західної Європи.

Становлення музейного зібрання пов'язане з розбудовою етнографічного й історичного відділів (1902 р.) Київського художньо-промислового та нау-